

Стеван Сремац

ЗОНА ЗАМФИРОВА

PORTALIBRIS

Стеван Сремац
ЗОНА ЗАМФИРОВА

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

ГЛАВА ПРВА

У којој је описана једна дирљива сцена између калфе Коше и шејрша Поте, даље, кућа хаџи Замфира чорбаџије, а ипак исто и слика јунакиње ове иријовейке.

У кујунџиници Мана кујунџије седе калфа Коте и шегрт Поте, и раде. Задубили се у посао. Калфа Коте довршује неку срмали-муштиклу, – коју је поручио код њих у радњи неки Миле, назван Мазни, највећи кицош и мераклија у свој махали, ако не и у свему граду, – а главати чупави шегрт Поте, и он шмрче и ради; чисти зечјом ногом старе минђуше и баца их на гомилицу преда се. Обојица се задубила у посао па раде. Калфа Коте звиждуће нешто, а шегрт Поте се занео у посао, па се у један мах заборави, па запева, онако као за себе:

*Синоћке ње, леле, виго', Зоне,
где се њремењуваш...*

Калфа Коте остави рад па га само погледа.

А Поте се занео као тетреб па продужи оним својим танким сребрним гласом:

*Где се њремењуваш, леле, Зоне,
у нова градина.
Ој, хој-хој, леле, Зо...*

али не доврши јер пуче шамар, и Поте испусти ону зечју ногу и минђуше и погледа зачуђено у калфа-Коту.

– Што ме па тепаш, бата-Коте? – пита га Поте питомо, машив се шаком за ударено место на глави.

– А, бре, ешеку ниједан, – пита га калфа Коте – какво појење у дућан?!

А шегрт Поте га гледа блесасто и пипа главу, и гледа да се није и крв пролила.

– Куде си гу чуја и научија, ете, туј песну, ешеку ниједан палилулски?!...

Поте ћути и чеше се по глави која бриди, па му то чешање чини неко особито задовољство.

– Од кога си гу, збори, бре, научија?! – опет га пита калфа Коте, али не добија одговора. – Ти ли ће за Зону песну да појеш?!... Што си гу ти па да можеш да појеш?!

Поте оборио очи, па се стиди.

– Паа... – наставља калфа Коте – ти ли си гу видеја кад си она, демек, пресвукује кошуљу и чичек-антерију у башчу?!... Хм, – хукну и духну љутито на нос и заврте главом Коте. – Куде си гу видеја? Збори, келчо ниједан.

– Несам гу видеја, бата-Коте, – вели стидљиво, шапатом, шегрт Поте – куде смем ја па да гледам чорбацијске керке?! Ја си сал појешем, ето, што се појѐ по чаршију и по ма’але!...

– Их! – викну калфа Коте и диже руку да га још једаред удари, али га остави, кад уплашени Поте увуче врат и главу као корњача да би избегао други шамар који очекиваше. Коте само обрте главу па се кришом насмеја; ваљда и њему смешно дође при помисли какав би смешан изгледао шегрт Поте кад би заиста вирио кроз плот у чорбацијску башту и уживао у призору описаном у песми.

Кад Поте не доби очекивани други шамар, он полако испружи шију и главу, погледа плашљиво око себе, узе ону зечју ногу и минђуше, шмркну и продужи посао и не размишљајући баш много зашто је добио шамар. Можда зато што је с тим начисто био да су шамари сасвим природна и неминовна последица бедног шегртског положаја. А вукао

је шамаре преко целе године. Сем првога дана Божића и Ускрса, славе и Тодорове суботе (кад се причешћивао), није било дана да Поте није добио шамара, или у дућану, или на чесми. Зато заборави брзо добивени шамар, па кад сврши посао, примаче преда се бедну своју вечеру, – комад хлеба и повеће парче печене бундеве – прекрсти се и поче вечерати, размишљајући и хесапећи у себи колико још има да прође док га закалфе; а чим постане калфа, искијаће први шегрт – мишљаше фаталиста Поте – за све ове досад добивене шамаре. Боже здравља! Запамтиће први нови шегрт ко је калфа Поте! Тако мисли Поте и једе печену бундеву, и теши се и ужива већ сад. Зато и није чуо кад га је још једном запитао калфа Коте где је чуо ту песму.

Калфа Коте не доби одговора.

А није требало да га пита ни где је песму чуо ни од кога је песму научио, а још мање је смео да се љути, јер је та песма исувише добро позната била. Певала се по целом граду, и да је калфа Коте мало-мало мућнуо главом, сетио би се да је шегрт баш од њега истог чуо и научио ту песму, као што је он чуо и научио од мајстор-Мана. А после, баш да је све заборавио калфа Коте, није требало да заборави онај шамар што га је пре недељу дана добио и он сам од мајстор-Мана кад је ту исту песму пред њим запевао. Зато је више није певао пред мајстором. Па и оно малочас, можда шегрт Поте и не би запевао и, ни крив ни дужан, добио шамар да није сам он, исти калфа Коте, звиждукао баш ту исту песму. Укратко рећи, та се песма најрадије певала у оно доба кад и ова наша приповетка почиње. Била је чисто фатална са своје прилепчивости; и ко је само једаред чуо, није могао више да је избије из главе и заборави. Кад увече леже у кревет, шапуће те стихове; кад ујутру устане и потражи папуче, опет му се ти исти стихови отму с усана, и он певуши ту песму: „Синоћке те, леле, видо’, Зоне...”

Сваки ју је знао и певушио, и жењени и нежењени, и млади чапкун и стари дилбери певуше је. Чак и прозачични ћир-Моша Абеншаам певушио би је кад би што добро продао, или кад би, сарафећи, кога забушио и преварио – и он би, трљајући руке, певао ту песму. Па и ви, поштовани читаатељи, без разлике пола и старости, звања и занимања, извесно да знате ту песму о лепој Зони. Али има што не знате, а што ћете тек из ове приповетке сазнати, а то што не знате, то је то: на кога се односила та песма. Та је песма из народа; и бог зна ко ју је свевао, и на коју је Зону мислио тај први кад је ту песму свевао! И ко зна откуд и на ком далеком крају Србије покрива црна земљица и зелена травица и творца и предмет те песме! И то вам ни писац не уме казати, јер то ни сам не зна, али оно што зна, то је: да ко је год и кад год је ко – у време ове наше приповетке – запевао ту песму, увек је мислио само на једну Зону, на лепу Зону, Зону Замфирову.

* * *

Зона је била кћи чувеног чорбаџи-Замфира, богатог и уваженог чорбаџије, силног негда чорбаџије. Дуго се још причало каква је сила био чорбаџи-Замфир: такве силе и таквог господства нема више! Пред пашу је у турско време излазио кад год је хтео – у по дана, у по ноћи, и био виђен и мио гост у пашином конаку. Паша се врло често саветовао с њим. Колико су само кафа и наргила посркали и чибука попушили и мастика попили, и Замфир у пашином конаку и паша у Замфировој господској кући! И не један паша – него неколико њих! Замфир је био сила: могао је човека и са самих вешала скинути, само кад хоће и кад потруди своје чудо и господство. А за ситније ствари утолико му је лакше било. Сваку неправду учињену кавурима он је лако, од шале, залечио, само кад се кренуо. Тек се дигне до паше. Јаве га, а паша га одмах пусти к себи. Чорбаџи-Замфир уђе,

поклони се паши, паша му да знак да седне. Доносе кафе и чибукe, пију и срчу. Паша запoдева разговор и пита, Замфир само кратко одговара; чини се љут, ћути, срче кафу и пушта димове, густе димове, и гледа кроз прозор у страну. Паши већ помало досадно. – Опет мењају чибукe и доносе друге кафе, а Замфир једнако ћути. Паша већ узнемирен.

– Што си ћутиш, чорбаџи-Замфир?!...

– Па... питај ме, пашо, па ће си зборим! – одговара као мало услужно и понизно, али и хладно, Замфир.

– Не ли те пита, а ти си сал ћутиш!

Замфир слеже раменима, пушта густе димове и гледа у страну кроз пенџер.

– Која ми фајда, честити пашо, и да си зборим? – рећи ће у неко доба чорбаџи-Замфир. – И кому да си зборим?! – Па скине фес и брише чело.

И трећи чибуци и треће кафе дођоше, а чорбаџи-Замфир тек сад мало да се одобровољи и каже шта га је нагнало да дође паши, исприча му неку сиротињску невољу. Потужи му се на неки зулум: на разуздан аскер, на неправедан суд, на насртање на образ и веру, и каже да је донео кључеве од куће своје и да оставља у аманет њему чељад и дворе своје; или нека прима кључеве или нека помогне влашћу својом. А паша му се правда, обећава, а што обећа, то ће и испунити – зна то чорбаџи-Замфир.

– Ете за твој кеиф, чорбаџи-Замфир, и тој ће ти направим! – вели му паша – и ствар је свршена!...

А и паша је знао увек шта ради; знао је он да је Замфир сила и у Стамболу. Сменио је он или, како тамо кажу, „сургунисао” је три паше. Па није требало ни да иде сам главом тамо, – „Сал дор чукне у тел у Стамбул – и паша већ беше!” – говораху често мештани хвалећи силу и моћ чорбаџи-Замфира.

А та сила долазила је од силног богатства његовог. Његови виногради и чифлуци многобројни су, и ко би их

могао изређати! Али шта да се читаоци ломе преко поља и атара, кад је доста да му погледају конак, дворе његове, који су и виши и лепши и од самих пашиних! Кућа му је била у једној тесној и кривој улици у близини цркве. Капија велика, сва ишарана честим редовима ексера, с огромним звекиром, показује већ сама она богатство домаћиново. Кућа двокатна, висока, с многим високим оцацима, падала је издалека из поља свакоме путнику у очи и распознавала се усред осталих кућа, са доклатима и мноштвом прозора и капцима У кућу се улазило преко многих широких басмака. Авлија пространа. Испред куће мања баштица, тако звана девојачка башта, пуна свакојаког цвећа: руже, карамфила, замбака и каквог не цвећа! Само је лепа Зона знала каквога све цвећа није било у башти, јер она се старала о цвећу и залевала га. Скоро свако доба године имало је своје цвеће, и кућа Замфирова мирисала је преко целе године. Пред кућом су још и два стара граната и лисната шамдуда, неколико дуња и два дафинова дрвета, која је јако пазио стари чорбаци-Замфир. И у мају, кад цветају дафине, најрадије је седео на протртом сицадету под њима; пушио, издавао наредбе, сркао кафу, и тада је врло мало мислио; само од времена на време издигне се на сицадету, пружи нос – као хрт кад хвата траг – и увлачи мирис од жута дафинова цвета и шакама га још више граби и притерује своје носу. Мирис га тај заноси и опија. Буди у њему давне успомене тај оријенталски харемски мирис жутог дафиновог цвета. Па се чорбаци-Замфир сећа дахирета и решмета, и фереца и бадемастих великих очију, и песме једне која се негда тихо певушила по српској махали, – тихо, да Турци не чују – песме о младом кануру и о Зејни некој! Тада га обузима слатка сета, и стари Замфир тада тихо жали за младошћу својом под цветним дафиновим дрветом, које је и онда тако исто мирило. И све док цвета дафина, оно неколико дана, чорбаци-Замфир нерадо оставља кућу и слабо

излази у чаршију. Ту седи и пуши, пије кафу и амберију, одатле наређује и саветује и грди, али и кад се наљути и грди кога од млађих – ипак је тих дана добре воље.

Био је стари ашик. У многим песмама је спеван с многим, сад већ честитим и примерним матронама, старицама. Млађи свет и не пева данас те песме, а и ако их пева, не зна о коме певају.

И данас, још овако стар, воли хаџи Замфир да задене по коју стару љубав своју.

– Ааа, Мадо, – рекао би кад је сретне – куде ти је убавиња твоја?

– Е, хаџијо, – одговара му она – прође си наше!...

– Прође, Мадо! Одоше си и младос' и лепотија, како ластавице у јесен!...

– Еее, ласте се п'а врћу на пролет, ама твој младос' и моја лепотија – никад...

Иза куће је пространа авлија, а иза ове дубока башта с капиџиком у црквену порту, кроз који капиџик пролазе чорбаци-Замфирови у цркву на јутрење и на краће молитве. У авлији неколико кошева, пећ за хлеб, штале за коње и велика шупа, а у шупи двоја обична кола, па чак и један „пајтон”, истина старога фазона, налик на оне фараонове „колеснице” из библијских слика, које су с њим заједно пропале онога фаталнога дана у Црвеном мору; али тек кад вам кажем да је још само паша имао такав „пајтон”. и нико више у месту, онда тек добијете праву слику богатства, великог богатства чорбаци-Замфировог.

Ту у авлији су чељадске собе и кујна. Кујна је по правилу увек мало подаље од одаја једне такве чорбацијске куће да се не би осећао задах од готовљених јела. У тој кујни су се и чељад и укућани прекодан најрадије бавили. Кујна је била најмилије и, тако рећи, најтоплије место у пространим конацима чорбаци-Замфировим. Ту понекад и сам чорбација сврне да попије кафу. Тада обично сви изиђу, само по једно

мушко и женско од млађих остану, стоје ту као свећа право и очекују заповести, дворе га. Али већим делом дана то је место само за чељад и за женскадију. Ту поседају на оне сељачке, грубо одељане и склепане трножне столичице, налик на папуцијске, па поваздан пеку и срчу кафу, или једу печене семенке од бундеве или кокице од кукуруза и, онако раскомоћене, само у јелечићима и шалварама, слушају новости из комшилука, махале и града; ту претресају све, и обично и редовно никога не остављају на миру. Све се ту сјури, и домаћи и из комшилука, па настане један слободан разговор, чује се кикот, цичање, узвици: „Мука те изела!” Понекад се и папучама у шали гађају; а чим уђе мушко, оне ућуте и упреподобје се, као да ништа није ни било и као да ни две унакрст не знају! Из те кујне се већ досад пет девојака под својкиња удало. Ту се загледале и заљубиле у момке чорбаџи-Замфирове, за њих се удале и постале домаћице и мајсторице, али зато ипак и надаље су се сматрале и осећале као род тој кући. И кад су служиле и двориле чорбаџи-Замфира, нису сматране биле за слушкиње – као што је то обичај тамо на хладном и бездушном Западу – него као нешто своје, као род у кући чорбаџи-Замфира. Оне га и не зову друкче него чорбаџија, ’аџија или чичо, жену његову Ташану – чорбаџице, ’аџице или стринке, а њихову мезимицу Зону звали су просто Зоне. Уопште, одношај је патријархалан и срдачан. Чорбаџи-Замфир, иако је поносит и силан у чаршији и међу Турцима и међу Србима, овде међу њима је благ, гледа на њих онако, како да кажем, као на децу. Кад понекад уђе у кујну да запали чибук, освоји их обично: „Ела, керко Мадо, тури си један, ама убав, мерџанатеш у лулу ми! ’Ајде, па ће ти поиграм у свадбу! Хахаха!” смеје се чорбаџија, па је уштине за оне њене једре и румене образе, или је потапка по гојним плећима, од којих чисто хоће да прсне оно мало јелече њено. Бива да понекад бане домаћица му Ташана (од које се чорбаџи-Замфир – иако је

три паше сургунисао – ипак прибојавао помало); тада чорбаџија брзо узме на се озбиљан вид, па као да ништа није ни било, брзо окрене разговор, па је саветује и као грди помало и вели: „Ће се удаш. Домаћица ће станеш, образ да чуваш; зашто образ – тол’ко! – и покаже два прста ширине. – Неје, ете, голема ствар, ама – и ту дигне обрве и прст увис и вели значајно – голѐм капетал!” и кад се која уда, он ни онда не прекида своје старање, него и онда разбира како се која влада и обилази их понекад; па је можда то и дало повода беспосленом свету те је чак – како тамо веле – „турио у песму” чорбаџи-Замфира и неку лепу Цвету, па и сада се још пева песма:

*Госѝодар ми седи на сангалија,
ѝосѝодар ми ѝије љуѝа раѝија;
ѝосѝодар ми збори, Цветѝа ѝа двори,
ѝосѝодар се смије, Цветѝа се вије!*

Чорбаџи-Замфир је чуо и знао за ту песму; није се ни љутио на њу. Можда зато што је био човек мераклија и волео песму. Волео је да га песмом и буде и успављују. Кад лети после ручка прилегне на доклат да се одмори и придрема мало, волео је да чује тиху песму, и оне су то знале и тихо би тада запеваале:

*Славеј-ѝиле, не ѝој рано,
не буди ми ѝосѝодара,
сама ѝу ѝа ѝробудиѝи!...*

А кад би устао, потрчале би одмах на доклат да га послужи. једна му носи на послужавнику парче стамболског ратлока, чашу студене воде и чашицу мастике, а друга – леген и ибрик и танак пешкир. Он би се умио, обрисао руке и лице, и мало – али само обичаја ради – стењао би

и јечао почешће. „Ој леле, – стење и мази се чорбаџи-Замфир – куде је тај смрт да ме узме у Горицу да се не мучим... пшешко живење моје?!...” Тужио би се на тежак и бедан овај живот, па би се прихватио ратлока и разговарао се и шалио мало с њима, питао би их има ли што слађе од ратлока.

Једном речи, владао се потпуно господски, и било му у конацима све асли пашински. Где год човек баци око, свуда види само господство. А тек унутра, у кући, у предсобљу, шта све човек може да види! Ту силни легени, ибрици, сахани, сребрни шавдани, тепсије и синије по метар и по у пречнику, па оне ћасе, мангали, и чега ти свега ту није, и све то сребрно или бакарно па калајисано. Свакога дана имају доста посла девојке док све то изрибају, па се сија по чорбаџи-Замфировој авлији као да су се сунца спустила и поређала доле по калдрми. А тек по одајама! Какав раскош и какво шаренило! Ћилими пиротски и ћипровачки, ангорски теписи и сандуци седефски стамболски пуни свиле и кадифе; по дуварима оружје скупочено, поклон од паша и бимбаша. Уза зид са све четири стране ниски миндерлуци. У свакој одаји по једно скупочено сребрно кандило гори уочи недеље и празника пред иконом из Русије, која је сва сребром опточена, а три кандила горе пред оном највећом иконом из Јерусалима што ју је донео још некад отац Замфиров кад је био на хаџилуку, куд је повео и свог десетогодишњег сина Замфира, који се данас стога зове још и хаџи Замфир.

Али хаџи Замфир је имао још једно богатство – имао је нешто што се не може лако купити ни стећи, нешто што сам бог дарује човеку, па зато то сваки чорбаџија и нема. То је лепа ћерка његова, његова мезимица, то је млада Зона, Зона Замфирова. Сва су деца Замфирова била лепа, све удате кћери његове као жене осташе лепе, али је Зона ипак најлепша међу њима била. Имала очи као кадифа, косу као свила, усне као мерџан, зубе као бисер, струк као фидан, а

сва је била оно право „злато материно”. Она је та на коју је сваки мислио кад је запевао ону песму „Синоћке те, леле, видо’, Зоне”. Море, па не само ту песму, него и ма коју другу песму, сваку песму у којој се само спомиње девојка и љубав кад би тада запевали, мислили би сви, увек, само на Зону хаџи Замфирову. А она је знала за то, па као свака ванредно лепа, а уз то још и богата, била је размажена, пушта, немилосрдна, готово рећи демонска. Ко је није знао и ко се није за њом окренуо кад, поносито као паун, промине чаршијом?! Од пуковника па до наредника, од старог начелника па до ћосавог практиканта, од мајстора до шегрта, – све је то радо гледало и увек нашло тек нешто да се окрене и погледа на ону страну. И сам стари пензионисани председник суда, кога су млађи чиновници међу собом звали „мачор”, и он би се сваки пут окренуо за Зоном, а кад би му пребацили и дирали га, – он би се бранио да му није ни до каквог ђаволства, него да му се увек нешто стегне око срца: пада му, вели, на ум његова Јелисавета, која би сад исто толика и истих тих година била!... Па би се опет окренуо и гледао на ону страну куд би прошла Зона у оној њеној зеленој атласној бундици и алевим шалварицама, које су за два-три прста вириле испод жуте сатинске сукњице са цветићима. А никад сама није ишла: увек је око ње било бар пола туцета неких тетака и стрина. Кад иде, она се ломи у струку, ситно корача, а главу издиже и пружа је поносно мало напред, као водена змија кад издигне главу и броди водом.

Сва чаршија гледа за њом, и мимопролазећи и они што седе по ћепенцима и шију фустане и памуклије; само је погледају, махну главом и груну се у прса и уздахну, па шију даље. И сам Манасија – „чапкун Мане” назван – кујунџија, колико је пута – он, чапкун и несрећник да му је требало пара тражити! – колико је пута кад она прође, од севдалука треснуо по дивно израђеној табакери од чисте срме

и слубио је кад прође Зона Замфирова! А затим би баталио посао, примакао би своју табакеру, направио цигару и пуштао густе димове и дуго и дуго занет у мисли гледао би за њом чаршијом. Бленуо за њом и чинило му се као да је остало трага од ње, као да види траг њен, – дугу зелену пругу од бундице и жуту од сукње и алеву од шалвара лепе и поносите Зоне Замфирове.